

PRVNÍ ČÁST

VŠEOBECNÝ VÝKLAD TAJEMSTVÍ SNU PO STRÁNCE VĚDECKÉ A DLE PODÁNÍ

Kapitola I. SPÁNEK VE SVĚTLE BÁJÍ.

ÚVAHY O SNU. – PODÁNÍ A VĚDA. – PRVNÍ ČLOVĚK A PRVNÍ SEN. – O ROZLIČNÝCH
PRIMITIVNÍCH SYMBOLECH SPÁNKU. – OBĚTI SPÁNKU PŘINÁŠENÉ.

Spánek pochází, jak praví podání, z šedého starověku. Neznal-li člověk v pozemském ráji při svém stvoření nemoci, utrpení, nepokoje, dlouhé chvíle a tisíců oněch starostí, jež provázejí náš život, život jeho potomků, požíval přece stále občerstvujících sladkostí spánku. Po hodinách vytržení pod stromy Edenu usínal Adam ukolébán hudbou ptačí, omámen vůní květin. Zajisté spal spánkem hlubokým, když mu nejvyšší Stvořitel mohl vyjmouti žebro, aniž toho zpozoroval, a učiniti z něho jeho plavovlasou družku, již praotec náš našel jednoho jitra ve svém náručí, srdce na srdci. Toť pěkný a nabádavý obraz, jenž vrhá jasné světlo na úkol ženy, záležející v lásce, důvěře a oddanosti svému muži, jehož síla chrání její slabost.

Celkem vzato, není spánek ničím jiným, než činností organickou, asi jako oběh krve a dýchání; přece však jeví se v tak podivných úkonech, je obklíčen okolnostmi tak tajuplnými, rozdává tak vzácná dobrodiní a budí tak pronikavou hrůzu, že požíval u všech národů a náboženství výjimečné vážnosti.

Prostoduché mythologie činily jej bohem, což bylo za oněch časů nejvyšší hodností. Stavily se mu sochy a byl znázorňován v různých podobách, což je osvědčeným způsobem zjednávání oblíbenosti a známosti; on však toho neměl zapotřebí, těše se všeobecné věhlasnosti. Tyto fantasie tehdejších umělců však ukazují, jak si ho představovali. Brzy měli ho za nočního ptáka, brzy za bělostného ducha, jenž za tichého letu dotýká se čela perutí, zrosenou vodou Léthé, řeky zapomenutí, nebo ukolébá spící šumotem svých křídel. Či snad je to mladý, bezvousý muž, usmívající se, s křídélky na skráních a polozavřenýma očima, nebo znavený stařec dřímající nad poutnickou holí.

Starší básníci měli Spánek za bratra Smrti, oba pak za syny Noci a Ereba, boha pohanského podsvětí. Sídlo jejich kladli na zem nebo do podsvětí. Homér měl za sídlo jeho ostrov Lemnos, jeden z ostrovů v moři Egejském, dnešní Archipel, kde byl neméně pověstný labyrint než Mínotaurův na ostrově Krétě.

Jiný básník, Lucian, líčí ostrov snů, kde se zdržují veškeří snové se svým králem Spánkem. Večer rozletují se, bloudí nad městy a vesnicemi, vnikají do lidských příbytků, paláců i chýší a naplňují je buď radostnými vidinami, nebo mučivými obrazy.

Přesto však nikde se neujal kult Spánku. Tento bůh neměl chrámů ani oltářů, kněží ni obětí. Nikomu ani nenapadlo obětovati mu býka nebo kozu, nebo přinášeti mu úlitby.

Nám, moderním lidem, přichází se dosti zhusta, že přinášíme spánku obětiny, neboť začasť ukazuje se neochotným zahrnouti nás svojí přízní.

Přivoláváme ho bolesti tisíci léky a uklidňujícími prostředky.

Toť jediný kult, jehož se mu od nás dostává.

Ostatně jsme sami dosti zodpovědni za jeho častou nepřítomnost. Život náš je tak zaujat zábavou a zaměstnáním – což je u nás často jeden pojem –, že nám dni nestačí, abychom vše s dobrým výsledkem skončili.

Žijeme dvojím bytím, denním a nočním, neboť často jdeme spát po jitřním svítání.

Lidé starověcí, kteří nemilovali takových převráceností, nemohouce jich ostatně chápati svým nekonečně prostším duchem, tvrdili, že při východu denice uletují šťastní snové zpět do svých vzdušných sídel a že sladcí průvodcové spánku prchají od lože lenochova.

Měli snad nepravdu?

Kapitola II. JAK VĚDA VYKLÁDÁ SPÁNEK.

SKUTEČNOST A DOMNĚNKY. – TŘI NEJDŮLEŽITĚJŠÍ OTÁZKY. – MÍNĚNÍ UČENCŮ. –
CABANIS, ROSENBAUM ATD.

Skutečná příčina spánku nebyla ještě nikdy přesně určena. Stane se tak někdy? Toť nejisté. Příroda skýtá mnoho záhad, věda snaží se je rozřešiti. Je to roztomilá hra.

Spíme, toť skutečnost. Spánek je všeobecný, nalezneme ho na celém světě, bez spánku žítí není možno, tak jako není možno žítí v ustavičném spaní. Ke zjištění těchto pravd stačí pouhá zkušenost, nesnadnější ale je vyložiti, proč a jak spíme. Zde je věda odkázána jen na domněnky a nemůže své učení založiti na nějaké naprosté jistotě. Ve skutečnosti může studovati spánek jen v jeho zevnějších projevech, jeho pravé příčiny vymykají se všemu pátrání, každé kontrole.

Pro nezasvěcence – pro mne a moje čtenáře – mají tyto příčiny důležitost pouze relativní, poněvadž ale různé domněnky vysvětlují do určité míry projevy snu, je zmínka o nich zajímavá. Ve skutečnosti je sen, jeho původ a vývoj, jakož i rozmanitá řada jeho obrazů svůdnou látkou.

Je mi nemožno zabývati se dopodrobna všemi výklady spánku, byla by to pro moje čtenáře nudná četba. Mohu se spokojiti tím, zmíním-li se o nejdůležitějších z nich, abych rychle přešla k hlavním otázkám:

Co je sen?

Je sen prorocký?

Jsou prostředky, jak odhaliti skrytý smysl snu?

K těmto třem otázkám odpovídají věda a podání kladně. Jednu vědeckou, vysoce zajímavou theorii podává doktor Cabanis. Považuje spánek za zvláštní činnost mozkovou, jež se uskutečňuje řadou pravidelných pohybů. Ustanou-li tyto pohyby, nastává probuzení.

Způsob, jakým se spánek dostavuje, opravňuje na základě zkušeností, abychom v něm viděli činnost mozkovou. Není nikdy náhlý, nýbrž předchází ho pocity, jež Cabanis nazývá „chutí spánku“. Spánek je právě tak tělesnou potřebou, jako jídlo a pití. Pocity, ohlašující tuto potřebu, jsou tížení očních víček, svědění spojivky, otupení celkové vnímavosti a jednotlivých smyslů. Vědomí se nepozorovatelně zatemňuje a člověk upadá ve spánek, aniž o tom ví.

Jiná domněnka: vyšší ústředí mozkové hmoty se otupují, schopnosti slábnou a paměť mizí. Avšak nižší ústředí, jichž prodloužením je mícha, zůstávají v pohybu a zajišťují mechanickou činnost ústrojí. Život vegetativní tedy i ve spánku zůstává. Než i veškeren život mozkový není zcela utlumen, sny alespoň dokazují trvání schopnosti tvořiti představy; kdyby vyšší ústředí, jež, jak se zdá, jsou sídlem schopností rozumových, zcela usnula, nemohl by spící sníti.

Byly činěny pokusy se zvířaty, zbavenými těchto vyšších ústředí; žila i po operaci, zůstala však zcela bez vlády, v jakési ospalosti, jež není ničím jiným, než spánkem beze snů.

Snad je možno, jak praví jiní učenci, hledati příčinu spánku ve změně zavlažování mozku.

Dlouho se věřilo, že spánek je vyvoláván jakýmsi okamžitým návaem krve k mozku.

Jiní – k nimž patřil znamenitý fyziolog Claude Bernard – připouštějí, že za spánku se stahují cévy, z čehož pochází zvolnění oběhu krve, nedokrevnost mozku a otupělost.

Věda praví dále – a co vše netvrdí tato vznešená dáma, na niž mrzouti žalují (já k nim ale nepatřím), že mluví nesprávně a že si odporuje? –, že spánek bývá přiváděn úbytkem kyslíku ve tkáních a vylučováním látek, povstávajících z tělesných činností. Na tomto předpokladě vybudoval německý učenec Rosenbaum zvláštní vysvětlení.

Za spánku, praví, kolují odpadky krví, vylučují se a jsou nahražovány vodnatou tekutinou. Nasycením nervových tkání vodou nastane otupení. Toto hromadění vody ve tkáních přivodí pak spánek. Ale znenáhla vylučuje se také voda, přichází do oběhu krve a je vydychána plícemi. Pak mají nervy a ústředí nervová svoje obvyklé složení, ochablost mizí, následuje probuzení.

Francouz Matyáš Duval buduje odchylnou theorii: Spánek, praví, pochází odtud, že mozková vlákna nervové sítě se stahují. Nervy jsou jako elektrické články, mozková vlákna jsou druhým pólem a jejich stykem vyvolává se proud činnosti. Ale následkem únavy pozbývá dotek úplnosti, přerušuje se tehdy, stáhnou-li se vlákna úplně. Tu veškerá činnost přestává, spíme. Klidem spánku přiostrňují se nervy opět, vlákna znovu se prodlužují a dotek se obnovuje: probouzíme se.

Normální dávka činnosti byla by přesně stanovena pro průměrný den na 15 až 16 hodin, postačí-li 8 hodin spánku dospělým zdravým lidem. Pak-li se tato činnost jakýmikoli dráždidly prodlužuje přes tuto míru, je to přepínání sil.

To se dokazuje.

Všechny různé názory o tomto předmětu jsou přípustny a mají stejnou cenu; proto lze též o všech uvažovati; než tyto úvahy patří do oblasti bádání, jež nás, mne a moje čtenáře, nezajímá. Kdyby ve spánku veškery schopnosti plně zanikly a zůstal jen život vegetativní, nebylo by třeba, abychom se otázkou spánku zabývali. Ale sny, provázející spánek přirozený neb utišujícími prostředky vyvolaný, odhalují nám vzácné jevy, mluví tajemnou řečí. Chci studovati její abecedu i mluvnicki.